

Renata Gubańska*

PERCEPCJA WSPÓŁCZESNEJ ARCHITEKTURY WROCŁAWIA

THE PERCEPTION OF THE CONTEMPORARY ARCHITECTURE OF WROCŁAW

Wrocław jest miastem o bardzo bogatej, a zarazem burzliwej historii. Jego rodowód sięga wczesnego średniowiecza, a tym samym początki jego budownictwa. Architektura na przestrzeni wieków dostosowywała się do obowiązujących wówczas stylów. Wrocław, jako stolica Dolnego Śląska i miasto usytuowane na przecięciu ważnych szlaków handlowych, rozwijał się bardzo intensywnie na wielu płaszczyznach, również architektoniczno-budowlanych. Obiekty budowane niezależnie od epoki należały do modelowych w tej części Europy. Niestety, czas powojenny to okres celowych i „bezmyślnych” wyburzeń – w ten sposób Wrocław nieodwołalnie stracił cenne zabytki. Z kolei zabudowa, która powstała w minionych dziesięcioleciach oraz budownictwo ostatnich lat, to temat wielu dyskusji i kontrowersji.

Słowa kluczowe: architektura, krajobraz kulturowy, symbol, tożsamość miejsca, Wrocław

Wrocław has very rich but also chequered history. It dates back to the early Middle Ages and so does its architecture. During the centuries the architecture adapted itself to the conventional styles at the time. Wrocław as the capital of the Lower Silesian province and the city situated at the crossing of the major commercial trails, developed intensively on many levels, also on architecturally-constructional one. Constructed buildings, regardless of the epoch when they were built, were the model buildings in this part of Europe. Unfortunately, the post-war period was the period of deliberate and mindless demolitions and because of that Wrocław lost many precious monuments, and building created in the past decades as well as contemporary buildings are controversial, they provide subjects for many discussions.

Keywords: architecture, cultural landscape, place symbol, place identity, Wrocław

1. Wprowadzenie

Wrocław jest miastem, które otrzymało prawa miejskie w okresie wczesnego średniowiecza [1] i od tego momentu nieprzerwanie się rozwija zarówno pod względem gospodarczym i społecznym, jak

również budowlanym. Miasto usytuowane w miejscu przecięcia się ważnych szlaków handlowych oraz w centrum regionu wyróżniającego się żyznymi glebami było i pozostaje nadal ważnym ośrodkiem administracyjnym, gospodarczym i kulturalnym.

* Gubańska Renata, dr inż. arch., Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Wydział Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji, Instytut Architektury Krajobrazu.

Z kolei ze względu na burzliwą historię i podatność na wpływy ówczesnych mocarstw europejskich od zawsze stanowiło miejsce, gdzie nowe rozwiązania i style architektoniczno-budowlane znajdowały zastosowanie nie tylko teoretyczne, ale przede wszystkim praktyczne. Niezależnie od panującej epoki nowo budowane obiekty należały do modelowych w tej części Europy i stanowiły inspirację dla wielu budowniczych.

Należy pamiętać, że Wrocław jest miastem, które bezpowrotnie utraciło znaczną część historycznej zabudowy oraz liczne wspaniałe i niepowtarzalne obiekty o wartościach zabytkowych nie tylko na skutek działań wojennych; wiele budowli celowo „usunięto” zgodnie z ideologią obowiązującą w latach powojennych [2]. W ten sposób Wrocław bezpowrotnie stracił cenne zabytki. Mimo tak poważnych zniszczeń pochodzących z okresu drugiej wojny światowej, jak i czasu powojennego miasto szybko „powróciło do życia”. Druga połowa XX wieku to m.in. wzmożony ruch budowlany, buduje się właściwie wszystko: budynki mieszkalne, obiekty użyteczności publicznej oraz z pewnymi trudnościami – budowle kultu religijnego. Pod względem formy i detalu architektonicznego dostarczają wielu tematów do dyskusji współczesnym teoretykom architektury, wrocławianom oraz odwiedzającym miasto turystom.

2. Omówienie zagadnień na wybranych przykładach

Od najdawniejszych czasów człowiek z największą atencją wznosił obiekty związane z kultem religijnym. W większości miast i wsi do najokazalszych i budowanych z reguły z najlepszych materiałów należały świątynie, które do chwili obecnej świadczą o umiejętnościach i kunszcie ich budowniczych. Wśród zabudowań wyróżniały się nie tylko charakterystyczną bryłą, ale i wysokością – z tego względu należały do jednych z pierwszych dominant architektonicznych. W granicach polskich miast i miasteczek

drugimi co do ważności obiektami były ratusze miejskie, które często konkurowały wysokością wież z kościołami [3] [Gubańska 2008]. W miarę rozwoju miast znaczenia nabierały obiekty użyteczności publicznej, których powstanie było niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania poszczególnych jednostek miejskich. Zaliczamy do nich różnego rodzaju zespoły szpitalne, klasztorne, wojskowe, manufaktury, fabryki, zakłady przemysłowe, budynki o funkcji administracyjnej, oświatowej, handlowej, hotelowej, gastronomicznej, obiekty magazynowe itp. W ten sposób możemy wyróżnić miasta o dominującej roli, np. administracyjnej, handlowej, przemysłowej, obronnej (tzw. miasta-twierdze), kulturalnej, turystycznej itp. Znaczące ośrodki miejskie łączą w sobie większość z tych funkcji. Na przestrzeni minionych stuleci zarówno budowle sakralne, jak i użyteczności publicznej nadawały charakter i specyficzny klimat miejscowościom, w których powstawały. To one stanowią nasze dziedzictwo kulturowe, które musimy chronić, aby przetrwało dla następnych pokoleń, jako świadectwo minionych epok. Analogicznie należy postępować z obiektami budowanymi współcześnie, dlatego nowo powstające budynki i budowle powinny charakteryzować się właściwą formą i detalem architektonicznym oraz odpowiednią konstrukcją i materiałem budowlanym, aby nadawały im pewną specyfikę, a także upiększały miejsca, w których są sytuowane; a podejmowane starania najbardziej obiektywnie ocenią dopiero następne pokolenia.

2.1. Budowle sakralne

We Wrocławiu zachowało się wiele wspaniałych kościołów. Jednym z najstarszych i wyjątkowo majestatycznym jest katedra św. Jana Chrzciciela. Mimo że stanowi przykład doskonale wyważonego w proporcjach i detalu gotyku, to w czterech barokowych kaplicach można podziwiać całkowicie odmienny

Przykłady współczesnej architektury Wrocławia (fotografie wykonana autorka) / Examples of modern architecture of Wrocław (photographs made by author)

styl architektoniczny. W zadumę wprowadzają nas nie tylko okazałe świątynie, jak np. dwupoziomowy kościół Św. Krzyża, ale małe obiekty typu kościół Św. Idziego czy też Św. Marcina – obecnie tworzące niezwykle klimatyczne miejsca. Z kolei kościół pw. Najświętszego Imienia Jezus uznano za jeden ze wspanialszych reprezentantów sztuki baroku. Wrocław to nie tylko świątynie katolickie, istniało tu niegdyś wiele budynków kultu religijnego różnych wyznań, a niektóre z nich przetrwały, jak chociażby dawny ewangelicko-reformowany kościół Dworski [4] czy też synagoga Pod Białym Bocianem – w ostatnich latach wspaniale wyremontowana.

W drugiej połowie XX wieku we Wrocławiu pojawiło się kilka nowych kościołów i to one wzbudzają największe emocje i kontrowersje przede wszystkim wśród mieszkańców, ponieważ przeciętny człowiek pojęcie świątyni kojarzy głównie z wysokimi, strzelistymi budowlami gotyku lub bogatego baroku, a żaden z nowo wybudowanych obiektów nawet ich nie przypomina. Każdy z kościołów ma indywidualnie zaprojektowane wnętrza [5], niepowtarzalną bryłę i formę architektoniczną niezależnie od tego czy stanowi dominantę architektoniczną, jak to miało miejsce w przeszłości (np. kościół pw. św. Ducha [6], kościół pw. Świętej Trójcy [7]), czy też bardziej kojarzy się ze schroniskiem górskim niż miejscem kultu bożego (np. kościół Chrystusa Króla [8], kaplica cmentarna wraz z domem pogrzebowym przy ul. Bardzkiej [9]). Niezależnie jednak od ukształtowania zewnętrznej części bryły, to w każdym z wewnątrz emanuje niezwykła atmosfera skupienia i pewnej tajemniczości, człowiek ma wrażenie jakby przeniósł się do innego świata. Należy podkreślić fakt, że „nowe” świątynie, jakkolwiek opracowano ich formę architektoniczną, dobrze wpisały się w krajobraz kulturowy miasta. W chwili obecnej jednoznacznie są kojarzone z fragmentem miasta, w którym występują – możemy mówić o tzw. tożsamości miejsca.

2.2. Obiekty użyteczności publicznej

We Wrocławiu już w okresie średniowiecza pojawiła się zabudowa, której przeznaczeniem nie była wyłącznie funkcja mieszkalna czy też związana z kultem bożym. Do jednych z pierwszych obiektów użyteczności publicznej należał ratusz i związane z nim bloki zabudowy rynkowej. Z kolei pasy murów obronnych wraz z bramami wjazdowymi, wieżami i basztami odgrywały bardzo ważną rolę w obronności ówczesnego miasta. Stopniowo zaczęto budować arsenały, lazarety, giełdy, spichlerze, różne magazyny, stajnie, więzienia, domy rzemieślnicze, karczmy i zajazdy oraz wiele innych, które obsługiwały coraz szybciej zaludniające się miasto. Kolejne okresy historyczne to nie tylko zmiana stylów architektonicznych, to coraz większe społeczne bądź gospodarcze zapotrzebowanie na konkretne obiekty.

Ostatnie półwiecze w niczym nie ustępuje minionym epokom na rynku budowlanym, nieustannie jest zapotrzebowanie na coraz nowsze oraz bardziej oryginalne obiekty. Buduje się od podstaw lub modernizuje istniejące; powstają szkoły, przychodnie, szpitale, hotele, akademiki, teatry, filharmonia, biurowce itp. „Nieśmiało” pojawiają się parkingi wielopoziomowe (np. przy ul. Kazimierza Wielkiego), niestety, ciągle jest ich za mało. W trakcie ostatnich kilkunastu lat powstało kilkanaście wielkopowierzchniowych centrów handlowych (np. Carrefour, Castorama, Tesco itp.), łącznie z ciągle rozbudowującym się kompleksem w Bielanych Wrocławskich. Większość tych obiektów charakteryzuje się prostymi, zunifikowanymi bryłami oraz niewyszukanym detalem architektonicznym. Nieco lepiej prezentują się galerie handlowe. „Magnolia”, której architektura i materiał budowlany nawiązują do wcześniej stojącej w tym miejscu rzeźni miejskiej. Pasaż Grunwaldzki, który wraz Centrum Grunwaldzkim dzięki zastosowaniu podobnej formy architektonicznej stanowią doskonałe dopełnienie ciągów zabudowy wokół Ronda Regana. Natomiast

dużo dyskusji wzbudza Galeria Dominikańska zarówno wśród mieszkańców, jak i turystów. Wspomniany kompleks handlowy wybudowano w bezpośredniej bliskości Rynku i Dworca Głównego, na jednym z ważniejszych placów w centrum miasta charakteryzującym się zróżnicowaną stylowo zabudową. Oczekiwano, że nowy obiekt będzie niejako łączył w sobie wszystkie okresy historyczne, a tu pojawia się bezstylowa bryła [10] dodatkowo „ozdobiona” różnej wielkości, zróżnicowaną kolorystycznie i formą reklamą. Niemniejsze kontrowersje wzbudza dom handlowy „Solpol” [Atlas...1997, s. 257] zlokalizowany tuż przy wspaniałym, gotyckim kościele św. Doroty – to zetknięcie się dwóch całkowicie odmiennych nie tylko stylów, ale można powiedzieć światów: dostojności i historii z blichtrzem i tymczasowością. Dwa ostatnie przykłady uświadamiają, jak ważne jest poznanie otoczenia oraz historii miejsca, w którym ma powstać nowy obiekt, tzw. uszanowanie tradycji miejsca.

2.3. Budynki mieszkalne

Nie mniej ważnymi, jak nie najważniejszymi dla przeciętnego mieszkańca Wrocławia, są budynki mieszkalne. Analogicznie do wcześniejszych przypadków ich formy spełniają obowiązujące standardy i nawiązują do stylów panujących w okresach, w których je wybudowano. Mimo znacznych zniszczeń wojennych zachowały się wspaniałe pałace [11], bogato zdobione kamienice w centrum miasta [12] oraz interesujące XIX-wieczne kamienice czynszowe [13], okazałe wille [14], a także całe osiedla tak zabudowy jednorodzinnej, jak i wielorodzinnej [15]. Do chwili obecnej zadziwia funkcjonalizm rozkładu pomieszczeń, precyzja wykonania oraz duża staranność wykończenia każdego detalu, chociaż w wielu przypadkach wiele do życzenia pozostawia ich aktualny stan zachowania.

Intensywnie rozwijające się budownictwo powojenne trudno jest ocenić jednoznacznie, ponieważ

budynki z lat 60. i 70. XX wieku były właściwie zuniifikowane, tzw. „kostki” różniły się jedynie wielkością. Powstawały nowe kwartały zabudowy jednorodzinnej tak jak w przypadku Karłowic lub Popowic, bądź wstawiano pojedyncze obiekty bez jakichkolwiek cech stylowych w zastane układy urbanistyczne – powszechny widok na Biskupinie, Zalesiu, a także Krzykach. Z całą pewnością nie zwracano uwagi wówczas na najbliższe sąsiedztwo i zabudowa ta nie pasowała i nadal nie pasuje do otoczenia, nie wkomponowuje się w nie. Całkowicie odmiennych doznań estetycznych możemy doświadczyć na osiedlach z zabudową wysokointensywną (Kozanów, Popowice, Gajowice), ponieważ przedstawiają interesujące kompozycje urbanistyczne – niestety, możliwe do obejrzenia jedynie z lotu ptaka. Obserwując teren z pozycji człowieka łatwo jest się zgubić – każdy blok jest taki sam, nawet bramom wejściowym brak jest indywidualizmu.

Na szczęście w ostatnich latach sytuacja uległa znacznej poprawie. Niezależnie od intensywności zabudowy, każdy budynek powinien być funkcjonalny, wkomponowywać się w otoczenie i spełniać podstawowe wymogi estetyki. Idea ta jest zauważalna w budownictwie jednorodzinnym; powstają ciekawe domy mieszkalne zarówno jako pojedyncze obiekty [16], jak i tworzące osiedla. W budownictwie wielorodzinnym zdecydowanie odchodzi się od budynków kilkunastopiętrowych, przeważa zabudowa cztero- i pięciokondygnacyjna. Właściwa forma bloków również jest bardziej przyjazna człowiekowi tak przez indywidualne ukształtowanie bryły, jak i dyskretne zróżnicowanie wejść, co znacznie ułatwia funkcjonowanie wszystkim mieszkańcom, nie tylko dzieciom i osobom starszym. W tym miejscu należałoby również wspomnieć o tzw. budownictwie plombowym [17], które ze względu na znaczną wartość parceli budowlanych jest zjawiskiem powszechnym w mieście. Należy zauważyć, że wspomniane obiekty wzbudzają w większości przypadków

pozytywne emocje wśród wrocławian, doskonale wpisują się w zastany krajobraz miejski.

3. Podsumowanie

Architektura Wrocławia – zarówno ta ukształtowana w minionych okresach historycznych, jak i ta współczesna – jest bardzo zróżnicowana pod względem funkcjonalnym i architektonicznym. Każdy znajdzie obiekt, który będzie mu się bardzo podobał bądź wręcz przeciwnie, który całkowicie skrytykuje. Niezależnie jednak od oceny publicznej należy przyznać, że wśród budowli powstałych stosunkowo niedawno, są już dzieła, które wpisały się w świadomości społeczeństwa – są jednoznacznie utożsamiane z Wrocławiem. Należą do nich nie tylko świą-

tynie (np. kościół parafialny przy ul. Wejherowskiej [Atlas...1997, s. 81]) lub centra kulturalne (gmach Filharmonii [Atlas...1997, s. 205]), są to również budynki służby zdrowia (np. oryginalna bryła Dolmedu [Atlas...1997, s. 143]), administracyjne (nieistniejący Poltegor-Projekt [Atlas...1997, s. 235]), hotelowe (np. hotel „Wrocław” [Atlas...1997, s. 211–212]), akademickie (domy studenckie „Kredka” i „Ołówek” [Atlas...1997, s. 161]), stanowiące charakterystyczne punkty odniesienia w mieście) oraz mieszkalne (tzw. Trzonoliniowiec lub słynne „Sedesowce” przy pl. Grunwaldzkim [Atlas...1998, s. 93–94]). Podsumowując, każdy obiekt [18] niezależnie od funkcji może stać się symbolem miejsca i jednoznacznie być z nim utożsamiany.

PRZYPISY

[1] Na pewno w pierwszej poł. XIII w., jeżeli chodzi o dokładną datę to różne źródła podają różne daty. Do najczęściej podawanych należy rok 1214 i 1242 – przywrócenie prawa miejskiego [Chmielewski 2001].

[2] Wyburzano obiekty, które zostały uznane za „niepoprawne politycznie” oraz te, które dostarczały cegły na odbudowę Warszawy.

[3] Szczególnie w okresie średniowiecza wyższość wieży kościelnej lub ratuszowej świadczyła o większym wpływach duchowieństwa lub władzy świeckiej w danej miejscowości.

[4] Obecnie ewangelicko-augsburski kościół imienia Opatrzności Bożej zlokalizowany przy ul. Kazimierza Wielkiego 29.

[5] Oczywiście zgodnie z obowiązującym programem użytkowym danego wyznania.

[6] Usytuowany przy ul. Bardzkiej 2–4. Projektanci w składzie: W. Święcicki, W. Wawrzyniak, J. Wojnarowicz,

T. Zipser przygotowali projekt w latach 1972–1973 [Atlas... 1997, s. 79].

[7] Zlokalizowany przy ul. Krzyckiej 42. Projekt wstępny przygotowali: W. Kamocki, T. Zipser i J. Żuraw, a ostateczny opracował W. Kamocki w latach 1981–1987 [Atlas... 1997, s. 83].

[8] Kościół mieści się przy ul. Młodych Techników 17. Autorem projektu jest W. J. Molicki, a budowano go w latach 1978–1991 [Atlas... 1997, s. 81].

[9] Projekt opracował zespół architektów: M. Dobrowolski, R. Pustelnik, P. Szkoda, T. Zipser przy współpracy W. Święcickiego w latach 1979–1983 [Atlas... 1997, s. 81].

[10] Należy przyznać, że uszanowano powagę miejsca wokół kościoła Dominikanów i elewację hotelu stanowi szklana ściana, w której widnieje odbicie gotyckiej świątyni.

[11] Np. dawny pałac Hornesów przy ul. Szewskiej 48 lub pałac w Leśnicy.

[12] Chociażby kamieniczki usytuowane w Rynku oraz ulicach bezpośrednio do niego dochodzących.

[13] Np. przy ul. Nowowiejskiej, Jedności Narodowej, Mierniczej, Kołtątaja.

- [14] Wille zlokalizowane w granicach tzw. Wielkiej Wyspy bądź na osiedlu Krzyki.
- [15] Osiedle Sępólno z charakterystycznymi szeregowkami, Złotniki czy też Brochów.
- [16] Do jednych z bardziej oryginalnych w mieście należy dom własny architekta W. Lipieńskiego przy ul. Moniuszki 33 [*Atlas...*1998, s. 129]).
- [17] Wiele emocji wśród Wrocławian i turystów wzbudza kolorowy budynek mieszkalny przy ul. Wybrzeże Wyspiańskiego 36 [*Atlas...*1998, s. 99]).
- [18] Wrocław jest również miastem charakterystycznych mostów (historycznych i nowych) oraz wielu nowych inwestycji, ale ze względu na wymogi techniczne, to już tematy na oddzielne artykuły.

BIBLIOGRAFIA

- Atlas architektury Wrocławia*, pod red. J. Harasimowicza, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław, t. 2, 1998.
- Atlas architektury Wrocławia*, pod red. J. Harasimowicza, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław, t. 1, 1997.
- Chmielewski J. M., *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wyd. Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001.
- Gubańska R., *Tower as an Architectural and Urban Planning Dominant in the Cultural Landscape of Poland*, [in:] „WSEAS Transactions on Environment and Development”, Issue 11, Volume 4, November 2008, s. 939–949.